

Regionale prognose 2009–2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp

Andries de Jong (PBL) en Coen van Duin (CBS)

De regionale prognose 2009–2040 geeft een toekomstbeeld van de ontwikkeling van de bevolking en het aantal huishoudens per gemeente. Begin oktober 2009 kwam de update van de prognose gereed. Het aandeel ouderen zal de komende jaren naar verwachting in alle gemeenten sterk stijgen. De regio's aan de randen van Nederland zullen in 2040 het hoogste aandeel hebben, net als nu het geval is. De nu nog jonge provincie Flevoland zal echter het snelst vergrijzen. Na 2025 zal de bevolkingskrimp, die nu al aan de randen van Nederland zichtbaar is, zich gaan uitbreiden naar de meer centrale regio's. De Randstad blijft echter doorgroeien. De komende jaren is de groei van het aantal huishoudens relatief sterker dan die van het aantal inwoners. Na 2025 zal ook krimp van het aantal huishoudens een wijdverbreid fenomeen worden.

1. Inleiding

Begin oktober 2009 verscheen voor de derde keer de regionale bevolkings- en huishoudensprognose van het Planbureau voor de Leefomgeving en het CBS. Deze prognose geeft een beeld van de ontwikkeling van de Nederlands bevolking per gemeente naar leeftijd, geslacht en herkomstgroep. Ook schetst het de toekomstige ontwikkeling van het aantal huishoudens naar type. In dit artikel wordt ingegaan op drie belangrijke ontwikkelingen in de toekomst: de vergrijzing, de ontwikkeling van de bevolking en de groei van het aantal huishoudens. Hierbij staat de regionale dimensie centraal.

De regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2009–2040 is door samenwerking tussen het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het CBS tot stand gekomen. Deze prognose wordt elke twee jaar uitgebracht en geeft een samenhangend toekomstbeeld van de ontwikkelingen op het gebied van bevolking en huishoudens van alle gemeenten, uitgesplitst naar leeftijd, geslacht, huishoudentype en herkomst. De prognose is een update van de regionale prognoses die het PBL en het CBS in 2008 uitbrachten. In deze update is uitgegaan van de nieuwe nationale bevolkings- en huishoudensprognose van het CBS. Voor Nederland verwacht het CBS dat de bevolking sterker groeit dan in de vorige prognose was voorzien, namelijk naar 17,5 miljoen in 2040 in de nieuwe CBS-prognose tegen 17,0 miljoen in de eerdere CBS-prognose. Hierdoor groeien ook verschillende gemeenten in de nieuwe regionale prognose sterker of krimpen ze minder dan in de vorige regionale prognose werd verwacht. In de nieuwe prognose zijn de recente regionale ontwikkelingen in geboorte, sterfte, verhuizingen en internationale migratie verwerkt. Daarnaast zijn de

veronderstellingen voor de woningbouw bijgewerkt op basis van de meest recente gegevens. Ook dit leidt tot verschillen in de uitkomsten vergeleken met de vorige prognose.

De prognose beoogt de meest waarschijnlijke toekomstige ontwikkeling te geven. De werkelijke toekomstige ontwikkelingen kunnen hier in meer of mindere mate van afwijken. De omvang en verdeling van de toekomstige woningbouw is een belangrijke bron van onzekerheid. Ook de toekomstige economische ontwikkelingen zijn een bron van onzekerheid. Om het effect van deze onzekerheid op de prognose-uitkomsten te kwantificeren, worden door het PBL ook een aantal prognosevarianten doorgerekend. Ook is er een aanzienlijke onzekerheid in de nationale ontwikkelingen tot 2040.

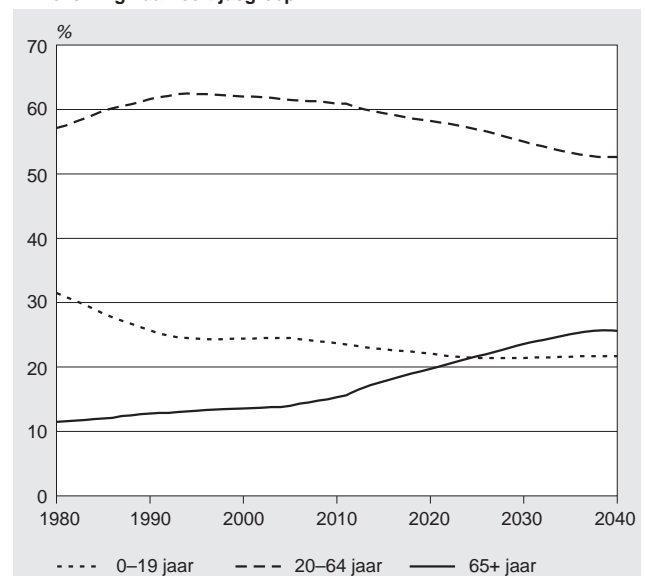
De regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2009–2040 is te vinden op www.pbl.nl, www.cbs.nl en op www.regionalebevolkingsprognose.nl. De methodiek van de prognose wordt beschreven in (De Jong et al, 2005) en (De Jong et al, 2007).

2. Nationale ontwikkelingen tot 2040

De nieuwe regionale prognose van het PBL en het CBS beschrijft de periode 2009–2040. Volgens de nationale bevolkingsprognose van het CBS (Van Duin, 2009) wordt deze periode gekenmerkt door een snelle vergrijzing van de bevolking (*grafiek 1*). Het aandeel 65-plussers stijgt van 15 procent nu tot bijna 26 procent rond 2040. Het aandeel jongeren (0–19 jaar) daalt naar verwachting licht, terwijl het aandeel 20–64-jarigen aanzienlijk terugloopt.

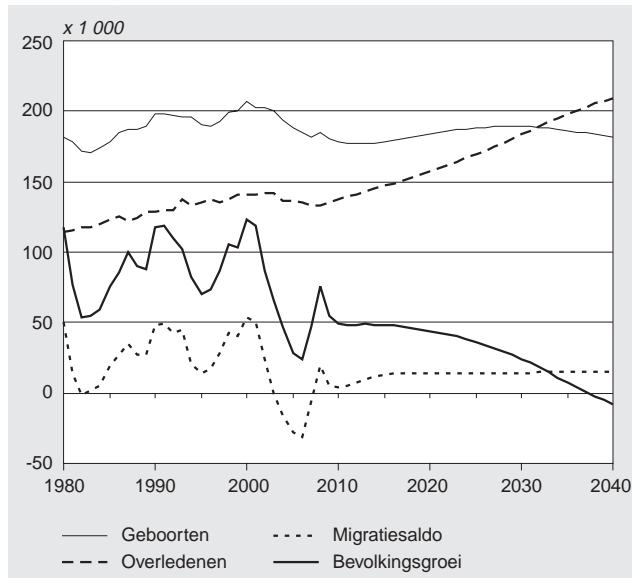
De vergrijzing leidt tot een groeiend aantal sterftegevallen. Gecombineerd met een min of meer gelijkblijvend aantal geborenen en een stabiel buitenlands vestigingsoverschot,

1. Bevolking naar leeftijdsgroep

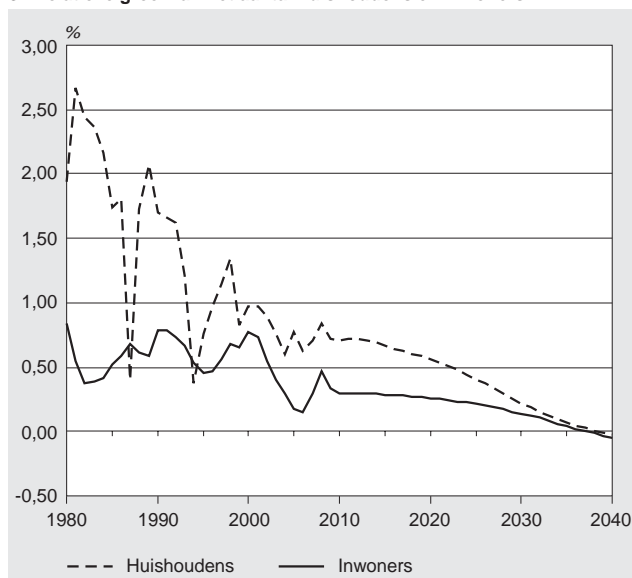
leidt dit tot een gestaag afnemende bevolkingsgroei (*grafiek 2*). Volgens de huidige prognose zal in 2032 het aantal sterfgevallen het aantal geboorten overtreffen. De bevolking groeit dan alleen nog door immigratie uit het buitenland. Tegen 2040 is het jaarlijkse aantal sterfgevallen naar verwachting zo hoog opgelopen dat er sprake is van een krimpende bevolking.

2. Bevolking per component

De huishoudensgroei laat net als de bevolkingsgroei een langzaam afnemend verloop zien (Van Duin en Loozen, 2009). De komende jaren is er nog een groei met 0,5 tot 1 procent per jaar, maar die neemt geleidelijk af tot nul tegen 2040 (*grafiek 3*). In de komende jaren ligt de relatieve groei van het aantal huishoudens ruim twee maal hoger dan die van het aantal inwoners. Doordat er steeds meer alleenstaanden zijn, neemt de gemiddelde grootte van huishoudens voortdurend af (*grafiek 4*). Een belangrijke oorzaak hiervoor is de vergrijzing. Door het verlies

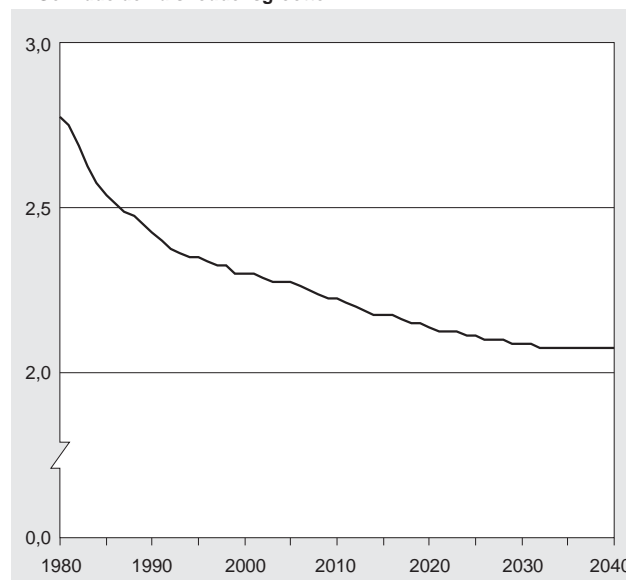
3. Relatieve groei van het aantal huishoudens en inwoners

van hun levenspartner zijn ouderen vaker alleenstaand dan personen van middelbare leeftijd. Daarnaast neemt ook het aandeel alleenstaanden op middelbare leeftijden verder toe. Sinds de jaren zeventig kiezen steeds meer stellen ervoor om ongehuwd samen te wonen, in plaats van te trouwen of een geregistreerd partnerschap aan te gaan. Deze informalisering van de samenwoonrelaties gaat gepaard met een toenemende instabiliteit, omdat ongehuwde stellen hogere scheidingsrisico's hebben dan gehuwde paren. Rond 2040 is de huishoudensverdunning, die, naast de bevolkingsgroei een tweede motor achter de groei van het aantal huishoudens is, vrijwel uitgewerkt.

Deze drie samenhangende ontwikkelingen, vergrijzing, omslag van bevolkingsgroei naar bevolkingskrimp en afnemende groei van het aantal huishoudens, verschillen per regio voor wat het tempo betreft. In de volgende paragrafen wordt ingegaan op het regionale patroon in deze drie ontwikkelingen. Voorts wordt gekeken naar samenhangen tussen deze drie regionale patronen.

4. Gemiddelde huishoudensgrootte

3. Vergrijzing

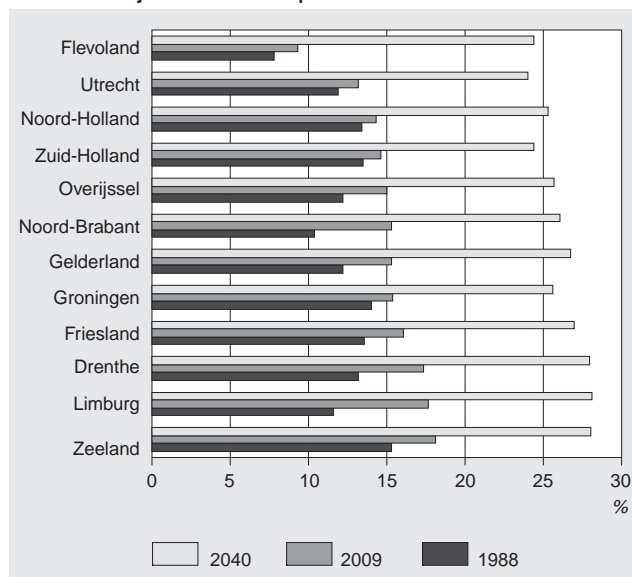
In de periode tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de jaren zeventig lag het aantal geboorten in Nederland beduidend hoger dan in de jaren ervoor en erna. Dit had tot gevolg dat Nederland nu een grote bevolkingsgroep van 39–63-jarigen heeft. Vanaf 2011 begint deze bevolkingsgroep bij de 65-plussers in te stromen, waardoor het aantal ouderen snel stijgt. Door de stijgende levensverwachting blijven ouderen bovendien steeds langer in leven. Van de mensen die dit jaar 65 werden zal naar verwachting in 2025 ruim 70 procent 80 jaar worden. Van de mensen die in 1990 65 jaar werden, haalde slechts zo'n 60 procent de 80 jaar.

Deze combinatie van bovengenoemde ontwikkelingen trad in alle Nederlandse regio's op. Vergrijzing is dan ook overal zichtbaar. Voor alle provincies wordt tot 2040 een forse toename van het aandeel ouderen verwacht (*grafiek*

5). De provincies die nu het laagste aandeel ouderen hebben vergrijzen volgens de prognose het sterkst, zodat in 2040 de verschillen tussen de provincies kleiner zullen zijn geworden. Flevoland, dat nu nog slechts 9 procent 65-plussers telt, zal in 2040 naar verwachting 24 procent ouderen hebben; evenveel als Utrecht en Zuid-Holland. Zeeland, Limburg en Drenthe zullen in 2040 het hoogste percentage ouderen hebben (28 procent). Ook in 2009 hebben deze provincies al de meeste 65-plussers onder hun inwoners.

Het hoge aandeel ouderen in Zeeland, Limburg, Drenthe en Friesland komt mede doordat jongeren wegtrekken uit deze provincies om elders te gaan werken of studeren. Deze provincies hebben daardoor relatief weinig twintigers, dertigers en jonge kinderen in hun bevolking, en relatief veel ouderen. Flevoland kent nu nog een zeer jonge bevolking, omdat de nieuwbouwlocaties in deze provincie met name voor jonge gezinnen aantrekkelijk zijn.

5. Aandeel 65 jaar of ouder naar provincie

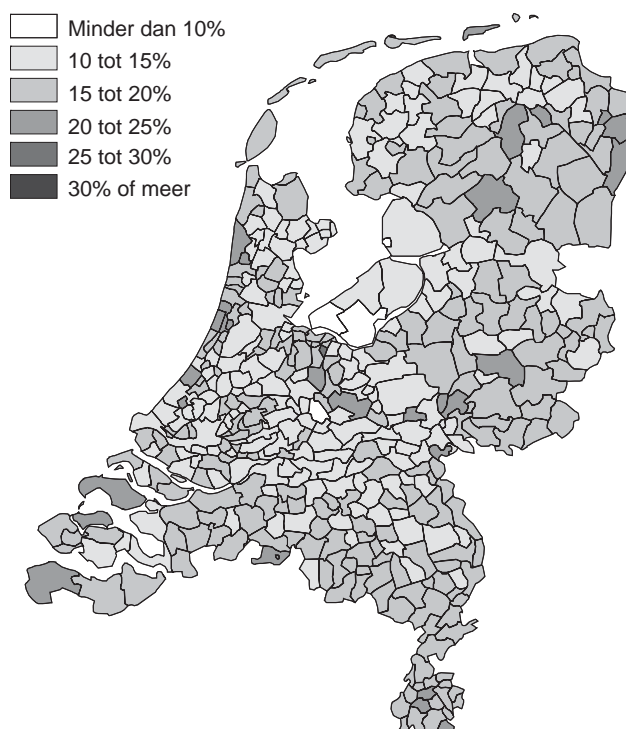
Kaart 1 en 2 tonen het percentage ouderen per gemeente voor 2009 en 2040. Alle gemeenten krijgen de komende jaren te maken met een sterke vergrijzing. In het zuiden van Limburg, Zeeland, Drenthe en het oosten van Groningen en Gelderland ligt het aandeel ouderen in 2040 het hoogst. Ook nu wonen in deze gebieden al relatief veel 65-plussers.

Er zijn drie typen gemeenten te onderscheiden waar de vergrijzing nu opvallend laag is. Ten eerste gaat het om de 'Biblebelt'. Deze strook gemeenten, die loopt van Zeeland via het zuiden van Zuid-Holland en zuidwestelijk Gelderland naar de Veluwe en het westen van Overijssel, telt traditioneel veel gereformeerde en hervormde inwoners. Urk, Nieuw-Lekkerland en Staphorst zijn bekende gemeenten in deze streek. Door het hoge kindertal in deze gemeenten blijft het aandeel ouderen ook in de toekomst vrij laag.

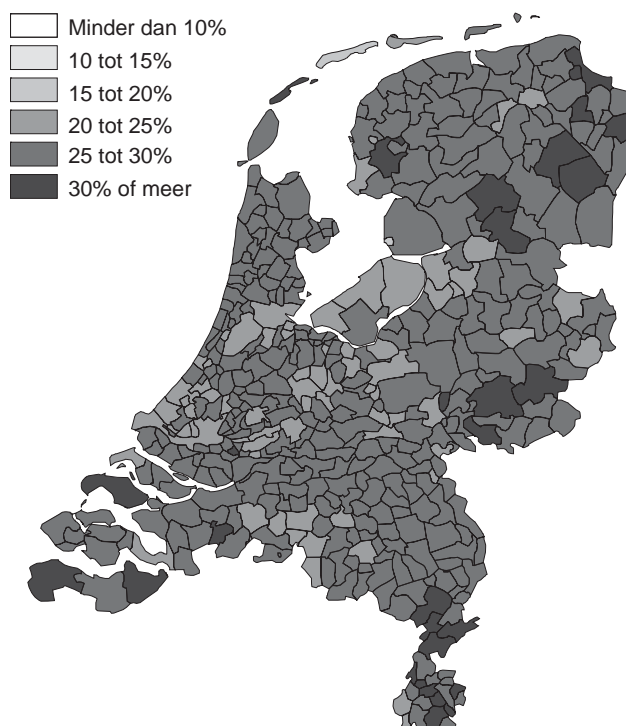
Ten tweede vallen gemeenten met veel nieuwbouwwoningen op door een laag aandeel ouderen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om Almere, Lelystad en Pijnacker-

Nootdorp. Volgens de prognose gaan deze gemeenten snel vergrijzen en zal het aandeel ouderen er in 2040 dicht bij het landelijke gemiddelde van 26 procent liggen.

1. Aandeel personen 65 jaar of ouder, 2009

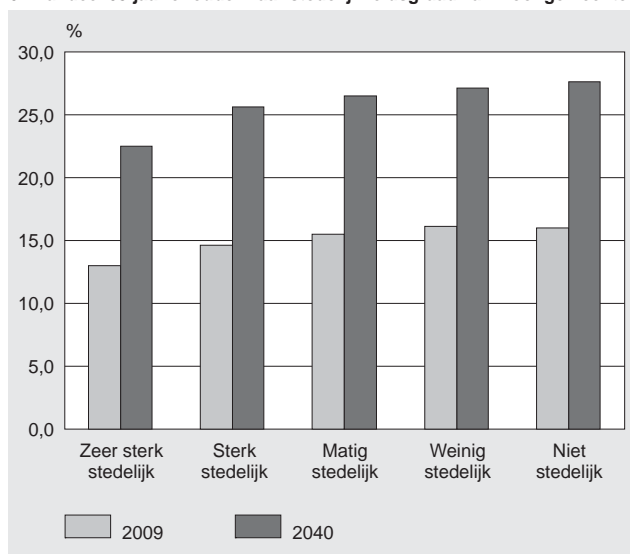
2. Aandeel personen van 65 jaar of ouder, 2040

Ten derde ligt het aandeel ouderen relatief laag in de grote steden en studentensteden. Naar verwachting blijven deze steden ook in de toekomst jonge mensen uit andere gemeenten aantrekken.

Het verschil in vergrijzing tussen 'stad' en 'platteland' komt duidelijk tot uiting indien gekeken wordt naar de verstedelijkingsgraad. *Grafiek 6* laat zien dat niet-stedelijke gemeenten over het algemeen een oudere bevolking hebben dan stedelijke gemeenten. Volgens de prognose neemt dat verschil de komende decennia nog iets toe. De groep zeer stedelijke gemeenten bevat de vier grote steden, enkele randgemeenten en een aantal studentensteden. Vooral Zuid-Holland telt veel zeer stedelijke gemeenten. Friesland is de provincie met het grootste aandeel niet-stedelijke gemeenten (65 procent).

6. Aandeel 65 jaar of ouder naar stedelijkheidsgraad van woongemeente¹⁾

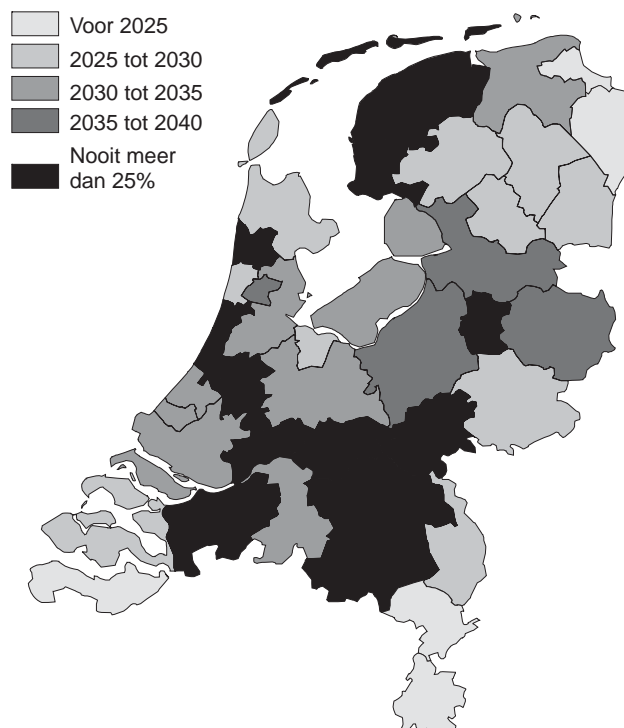

¹⁾ Op basis van indeling 2009

Naar verwachting zal rond 2035 het aandeel ouderen in Nederland boven de 25 procent komen. Er bestaan belangrijke regionale verschillen in het tempo van de vergrijzing; *kaart 3* geeft op het niveau van COROP-gebieden een overzicht van de periode waarin de 25% grens wordt overschreden. Naar verwachting gebeurt dit het eerst aan de randen van Nederland en daarna in meer centraal gelegen regio's. Zo zal in Zuid- en Midden Limburg, Zeeuws-Vlaanderen en het oosten van Groningen rond 2025 al meer dan een kwart van de bevolking 65 jaar of ouder zijn. Tegen 2030 volgen de rest van Limburg en Zeeland, Drenthe, de Achterhoek, Zuidoost-Friesland en de kop van Noord-Holland. Ook in de regio's IJmond en de Gooi en Vechtstreek zal naar verwachting in 2030 al meer dan 25 procent van de bevolking tot de ouderen behoren. De laatste regio is nu al erg in trek bij ouderen vanwege de landschappelijke schoonheid. In de regio's Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht blijft het aandeel ouderen tot 2040 lager dan een kwart. In deze regio's zijn de grote steden economische groeipolen en deze oefenen, gecombineerd met een scala aan (onderwijs)faciliteiten, een sterke aantrekkingskracht op jongeren uit. Ook in Flevoland, Midden-Noord-Brabant en overig Groningen (met de

stad Groningen) laat een sterke vergrijzing nog lang op zich wachten.

3. Jaar waarin het aandeel 65 jaar of ouder in COROP gebieden boven een kwart komt

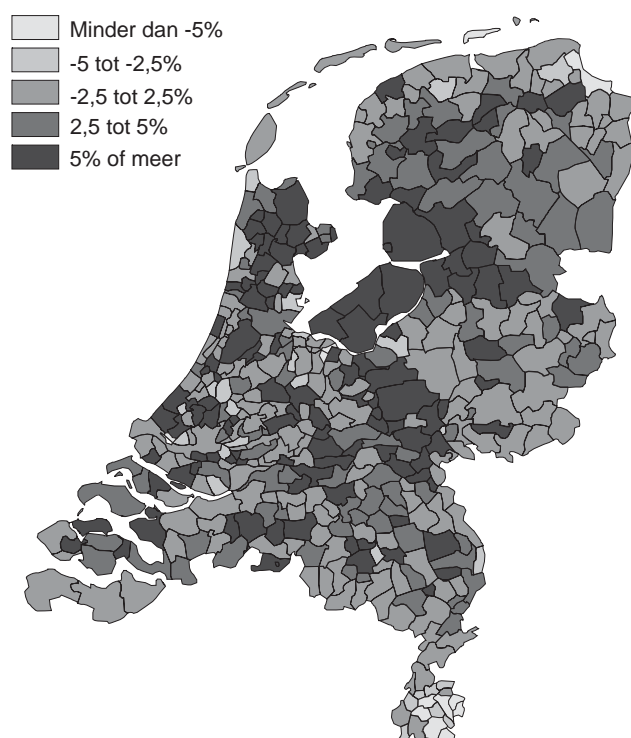
4. Bevolkingsgroei en -krimp

Nederland is al een halve eeuw lang een land met een sterke bevolkingsgroei. Na de Tweede Wereldoorlog kende Nederland in de jaren vijftig en zestig vooral een sterke bevolkingsgroei door een lang aanhoudende geboortegolf. Nederland kende in vergelijking met de andere landen in Europa een hoge vruchtbaarheid. Toen de vruchtbaarheid in de jaren zeventig toch inzakte, door een scala van moderne trends als secularisering, emancipatie en individualisering, werd de buitenlandse migratie de motor achter de sterke bevolkingsgroei. Nederland ontving grote stromen immigranten met een rijke diversiteit: de achtergebleven gezinnen van de arbeidsmigranten uit de jaren zestig en zeventig (gezinshereniging), Surinamers na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 (Creolen en vooral Hindoestanen), landgenoten uit de Nederlandse Antillen, asielzoekers uit onrustige regio's in de wereld, arbeidsmigranten (tegenwoordig niet alleen uit de 'oude' lidstaten van de Europese Unie maar ook uit de nieuwe lidstaten in Oost-Europa), studenten (voor een belangrijk deel uit China), en ten slotte buitenlandse partners die in het kader van gezinsvorming naar Nederland komen. In de 21ste eeuw is hier langzaam maar zeker een kentering in gekomen. In snel tempo daalde de bevolkingsgroei in de eerste helft van dit decennium en bereikte in 2006 een dieptepunt toen de bevolking met slechts 24 duizend personen groeide. De motor achter de bevolkingsgroei, de

buitenlandse migratie, ging haperen en voor het eerst sinds lange tijd was er sprake van een vertrekoverschot (van ongeveer 30 duizend in 2006 tegen een vestigingsoverschot van 50 duizend enkele jaren daarvoor). In 2007 is de trend uit het verleden echter weer opgepakt: de immigratie trok sterk aan, met een recordaantal van 143 duizend in 2008. In de bevolkingsprognose van het CBS wordt verwacht dat de bevolkingsgroei van Nederland nog zo'n 30 jaar zal aanhouden. Wel zal het tempo veel lager liggen dan in het verleden.

Is krimp op nationaal niveau dus nog niet aan de orde, voor bepaalde regio's en steden ligt de situatie anders. Diverse grote steden hebben, als gevolg van suburbanisatie, in de tweede helft van de vorige eeuw hun inwonertal zien afnemen. Deze trend is overigens gekeerd door nieuwe inzichten in het beleid en daarmee samenhangend meer woningbouw aan de randen van de grote steden. Van de vier grote gemeenten is alleen in Rotterdam de bevolkingskrimp in dit decennium nog doorgegaan. Zeer recent is het inwonertal ook hier weer aan het groeien. Daarnaast zijn er in Nederland enkele regio's die al een aantal jaren geconfronteerd worden met een bevolkingskrimp: zie *kaart 4* met de bevolkingsgroei in de periode 1998–2008. Het gaat daarbij vooral om gemeenten in Zuid-Limburg en Delfzijl en omgeving. Gemeenten met een (lichte) bevolkingskrimp zijn overigens niet alleen te vinden in de periferie, maar ook in het centrale gedeelte van Nederland. In de Randstad liggen krimpende gemeenten echter vaak naast groeiende gemeenten. Dit heeft te maken met verhuizingen vanuit plattelandsgemeenten naar de grote stad. In de periferie zijn vaak hele gebieden

4. Bevolkingsgroei per gemeente, 1998–2008

aan het krimpen: hier is het een echt regionaal verschijnsel.

In de toekomst zal naar verwachting in bepaalde delen van Nederland, en in het bijzonder de periferie, een omvangrijke bevolkingskrimp optreden (*kaart 5*). In ruim een kwart van de Nederlandse gemeenten daalt het aantal inwoners tot 2040 met meer dan 2,5 procent: in totaal gaat het hierbij om een kwart miljoen inwoners. Daarentegen groeit het aantal bewoners in de meer centrale delen van Nederland, vooral in de Randstad, met ruim 1,25 miljoen.

Bevolkingskrimp treedt volgens de prognose vooral op in de randen van Nederland. In het noordoosten van Groningen, het zuiden van Limburg en het zuiden van Zeeland is nu al sprake van krimp en deze zal de komende decennia voortzetten. Naar verwachting is rond 2025 in die gebieden de omvang van de krimp al opgelopen tot ruim 150 duizend inwoners. Parkstad Limburg telt in 2025 naar verwachting ruim 15 duizend minder inwoners dan nu. Vooral in Heerlen en Kerkrade gaat er krimp optreden. Noordoost-Groningen telt volgens de prognose in 2025 12 duizend inwoners minder dan nu. Vooral Delfzijl is hier een voorloper in de krimp. Naar verwachting krijgen ook Zeeuws-Vlaanderen en de Achterhoek te maken met een bevolkingsafname in de komende 15 jaar.

Het is vooral de vergrijzing die ten grondslag ligt aan de krimp in de randen van Nederland: er overlijden meer ouderen dan dat er kinderen worden geboren. Bovendien trekken in deze gebieden jongeren vaak weg naar centrale delen van Nederland vanwege studie en werk.

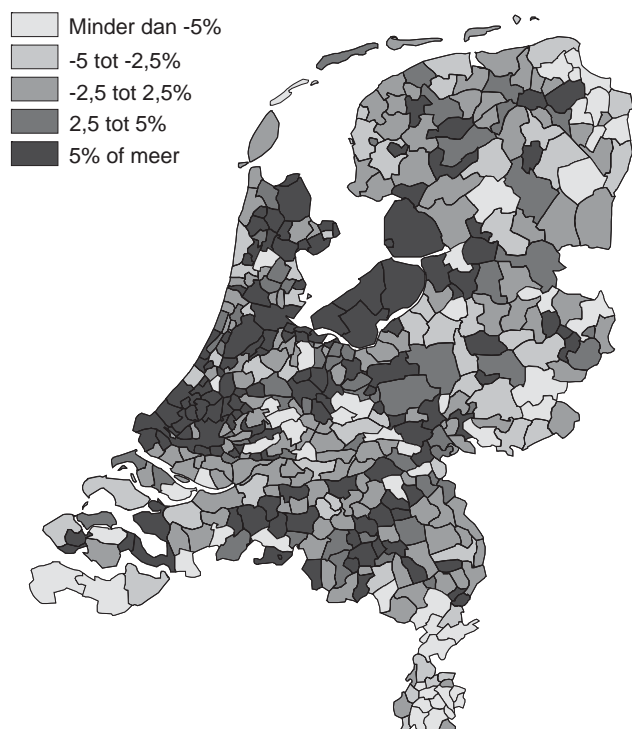
De omvangrijke bevolkingskrimp laat onverlet dat in andere delen van Nederland de bevolking stevig blijft doorgroeien. De bevolkingsgroei concentreert zich in de Randstad: de vier grote steden en Almere zijn koplopers. Tot 2025 zal Amsterdam naar verwachting met 90 duizend mensen groeien, tegen 80 duizend voor Utrecht. Voor Almere wordt een toename met 60 duizend verwacht. De twee andere grote gemeenten, Rotterdam en Den Haag, groeien naar verwachting met ongeveer 40 duizend inwoners.

Ook buiten de Randstad zijn er gemeenten die waarschijnlijk de komende 15 jaar stevig zullen groeien. Het gaat hier om universiteitssteden of steden die een sterke economische structuur kennen. In Groningen, Nijmegen, Amersfoort, Tilburg en Zwolle zal het inwonertal volgens de prognose toenemen met 20 tot 30 duizend. Daarnaast groeit ook de bevolking in diverse randgemeenten van de grote steden.

De bevolkingsgroei in de grote steden wordt veroorzaakt door de buitenlandse migratie en door natuurlijke aanwas (er zijn meer geboortes dan sterfgevallen). Nederland kent volgens de prognoses van het CBS de komende decennia een aanzienlijk vestigingsoverschot uit buitenlandse migratie. De immigranten hebben een duidelijke voorkeur voor de Randstad omdat zij hier meer mogelijkheden hebben voor werk en omdat veel landgenoten er al wonen. Daarnaast trekken jongeren vanuit de periferie veelal naar de grote stad voor studie en een eerste baan. Grote steden hebben een relatief jonge bevolking, waardoor er verhoudingsgewijs veel kinderen worden geboren en weinig ouderen overlijden. De randgemeenten van de grote

steden groeien vaak doordat jonge stellen vanuit de grote stad naar nieuwbouwlocaties verhuizen, met veel een-gezinswoningen en meer ruimte voor kinderen.

5. Bevolkingsgroei per gemeente, 2008–2025

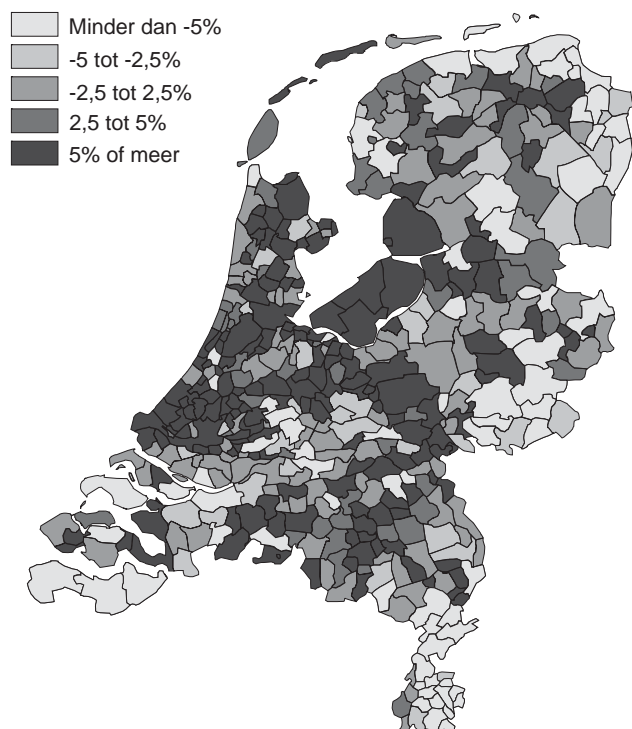
Indien naar de periode tot 2040 wordt gekeken, dan blijkt dat de bevolkingskrimp en -groei qua patroon niet verandert, maar nog meer uitgesproken wordt (*kaart 6*). Het verschil tussen groei in de Randstad en krimp in de periferie wordt nog duidelijker zichtbaar. In de intermediaire zone liggen veel gemeenten met een vrijwel gelijk inwonertal in 2040 vergeleken met 2008.

In de periode 2008–2040 krimpt de bevolking van Parkstad Limburg met ruim 15 procent. Ook het inwonertal van Noordoost-Groningen zal tot 2040 met bijna 15 procent afnemen. Naar verwachting ziet Zeeuws-Vlaanderen het inwonertal tussen nu en 2040 met 10 procent krimpen. De Achterhoek krijgt te maken met een wat lichtere krimp, van naar verwachting 5 procent.

Duidelijke bevolkingsgroei, met meer dan 5 procent, is zichtbaar in de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad (inclusief de provincies Utrecht en Flevoland), de stedenband van Noord-Brabant, het gebied rond Arnhem en Nijmegen, westelijk Overijssel (met de economisch sterke gemeente Zwolle) en in en rond de gemeente Groningen.

Hierboven is al aangegeven dat het op nationaal niveau nog tot ongeveer 2040 duurt voordat de bevolking gaat krimpen. Uit kaart 6 blijkt dat veel gemeenten in 2040 een kleinere bevolkingsomvang hebben dan nu. Dit wil echter niet zeggen dat hier sprake is van een voortdurende krimp. Er kan sprake zijn van een omslag van groei naar krimp of een voortdurende krimp. Daarnaast zijn er gebieden met een voortdurende groei: een duidelijke omslag van krimp naar groei wordt in de regionale prognose nergens verwacht. *Kaart 7 en 8* geven op het niveau van COROP-gebieden inzicht in deze processen, en vooral in de omslag van groei naar krimp. De eerste kaart laat zien

6. Bevolkingsgroei per gemeente, 2008–2040

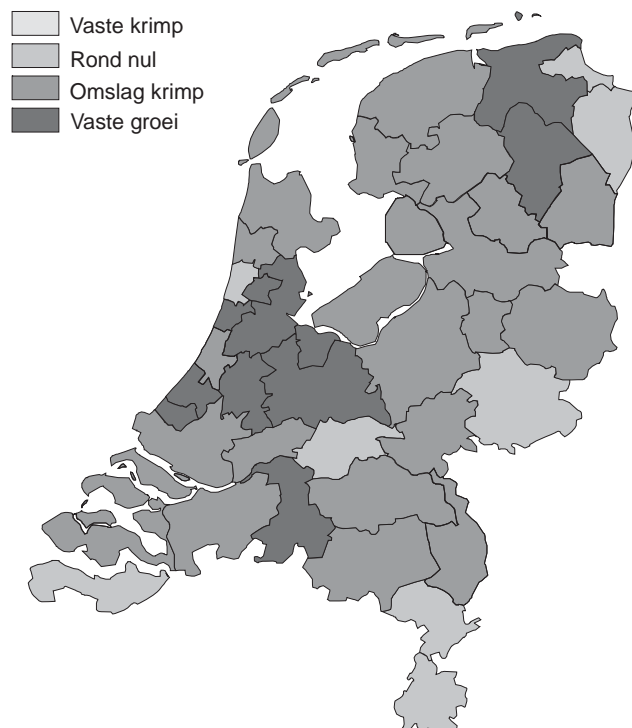
7. Bevolkingsontwikkeling per COROPgebied, 2008–2025

welke regio's volgens de prognose al snel met krimp worden geconfronteerd en de tweede kaart toont de regio's die pas op de lange termijn de omslag van groei naar krimp zullen doormaken. Alleen de vier eerder genoemde krimpregio's zullen tot 2025 voortdurend blijven krimpen. In de overige COROP-gebieden is er over deze periode sprake van voortdurende groei van het inwonertal.

Wordt de prognosehorizon verlegd naar 2040, dan blijkt bovenstaand beeld sterk te zijn veranderd. Opnieuw springen de vier 'top'-krimpgebieden er duidelijk uit: de voortdurende krimp gaat in de gehele periode tot 2040 door. Maar nu blijkt dat naar verwachting in grote delen van Nederland na 2025 een omslag gaat plaatsvinden van groei naar krimp. Desondanks zijn er nog wel regio's die voortdurend groeien, zoals de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad, de regio Midden-Noord-Brabant en de regio overig Groningen en Noord-Drenthe.

8. Bevolkingsontwikkeling per COROPgebied, 2008–2040

5. Huishoudensgroei en -krimp

In beleidskringen heeft de discussie over groei en krimp meestal betrekking op het aantal personen. Voor de woningbouw is het echter veel belangrijker hoe de ontwikkeling van het aantal huishoudens verloopt. Tussen 1998 en 2008 is het aantal huishoudens in Nederland gegroeid van 6,7 miljoen naar 7,2 miljoen. De bevolking is in die periode toegenomen van 15,7 naar 16,4 miljoen. De bevolkingskrimp die de afgelopen 10 jaar in verschillende gemeenten in Nederland is opgetreden, is maar

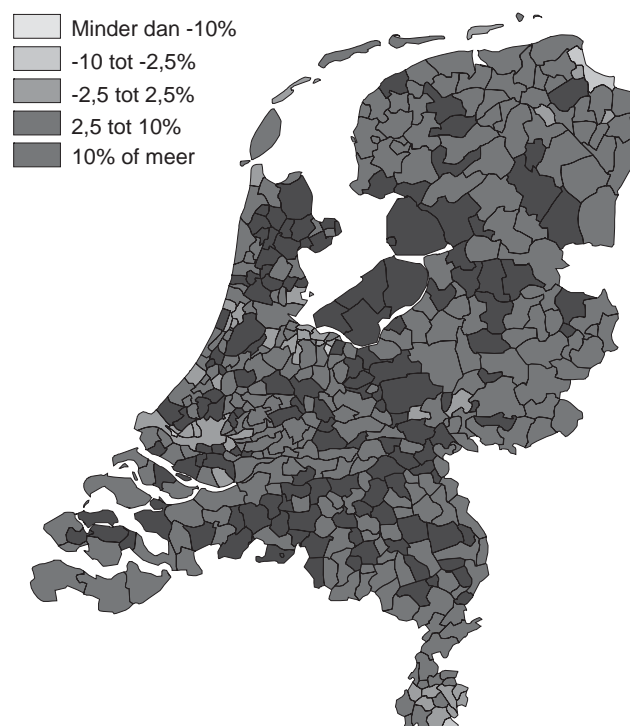
zelden gepaard gegaan met een krimp in het aantal huishoudens (kaart 9). Tussen 1998 en 2008 nam in 40 gemeenten de bevolking met meer dan 2,5 % af, terwijl in maar vier gemeenten het aantal huishoudens met meer dan 2,5 % kromp. De bevolkingskrimp trad veelal op in de meer vergrijsde gemeenten. Hier verloren veel bejaarde stellen hun levenspartner. Dit betekende eerder een verandering van het type huishouden (van paar naar eenpersoonshuishouden) dan een daling van het aantal huishoudens. Ook ging het uit elkaar vallen van (al dan niet gehuwde) stellen in dit tijdvak nog door. Dit ging gepaard met een toename van het aantal huishoudens omdat een van de ex-partners op zichzelf ging wonen.

Vooraf in de perifere gemeenten in Nederland, zoals Delfzijl en Vaals, heeft zich huishoudenskrimp voorgedaan. Het wegtrekken van jongeren is hier een belangrijke verklaring voor de afname van het aantal huishoudens. Voor Zuid-Limburg geldt dat de buurlanden aantrekkelijk zijn om te gaan wonen: de woningprijzen liggen hier beduidend lager dan in Nederland. Vaak gaat men over de grens wonen en blijft men werken in Nederland zodat men gebruik kan blijven maken van de hypotheekrenteaftrek.

Ook in een aantal gemeenten in de regio Rotterdam kromp het aantal huishoudens, zoals in Rotterdam, Vlaardingen en Maassluis. Een onaantrekkelijke woningmarkt lijkt hierbij een rol te spelen. Het Gooi, een regio die sterk vergrijsd is, kende eveneens enkele gemeenten (Laren en Muiden) waar huishoudenskrimp optrad.

In de overige gemeenten van Nederland was sprake van een gematigde tot sterke groei van het aantal huishoudens.

9. Huishoudensgroei per gemeente, 1998–2008

Voor de periode 2008–2025 wordt verwacht dat de groei van het aantal huishoudens nog zal doorgaan van 7,2 miljoen in 2008 naar 8,1 miljoen in 2025, terwijl de bevolking in die periode groeit van 16,4 naar 17,2 miljoen. Dit betekent dat in het komende anderhalf decennium de huishoudensgroei en de bevolkingsgroei met beide 0,8 miljoen in absolute aantallen ongeveer even groot zijn.

In relatieve zin is de groei van het aantal huishoudens in de periode 2008–2025 echter veel sterker dan de bevolkingsgroei, te weten 11% tegen 5%. Wat dit voor huishoudens op regionaal niveau betekent laat kaart 10 zien. In vrijwel elke gemeente zal het aantal huishoudens in het komende anderhalf decennium nog groeien. In 45 procent van de gemeenten is er zelfs sprake van een sterke huishoudensgroei van meer dan 10 procent. In slechts 7 gemeenten treedt er een huishoudenskrimping op van 2,5 procent of meer. Deze krimpgemeenten worden aangetroffen in de bekende drie krimpregio's Noordoost-Groningen, Parkstad Limburg en Zeeus-Vlaanderen. Op regio-niveau laat echter alleen Parkstad Limburg een huishoudenskrimping zien, hoewel dit naar verwachting beperkt blijft tot 2 procent; in de andere twee krimpregio's blijft het aantal huishoudens vrijwel gelijk. De lichte huishoudenskrimping in Parkstad Limburg hangt samen met ontwikkeling die deze regio ook bij de bevolkingskrimping parten speelt: jongeren die voor studie of werk wegtrekken (vooral richting Randstad, Maastricht en de stedenband van Noord-Brabant) en jonge gezinnen die over de grens verhuizen vanwege de gunstige woningmarkt aldaar. De ouderen blijven achter en zorgen voor de sterke vergrijzing, waar al eerder in dit artikel op gewezen is. Overigens geldt dat ook in de andere twee krimpregio's het vooral de jongeren zijn die wegtrekken, maar op regio-niveau is dat door het effect van de gezinsverdunding niet goed zichtbaar.

Een sterke krimp van meer dan 10% komt alleen maar voor in enkele gemeenten in Noordoost-Groningen, zoals Delfzijl en Bellingwedde.

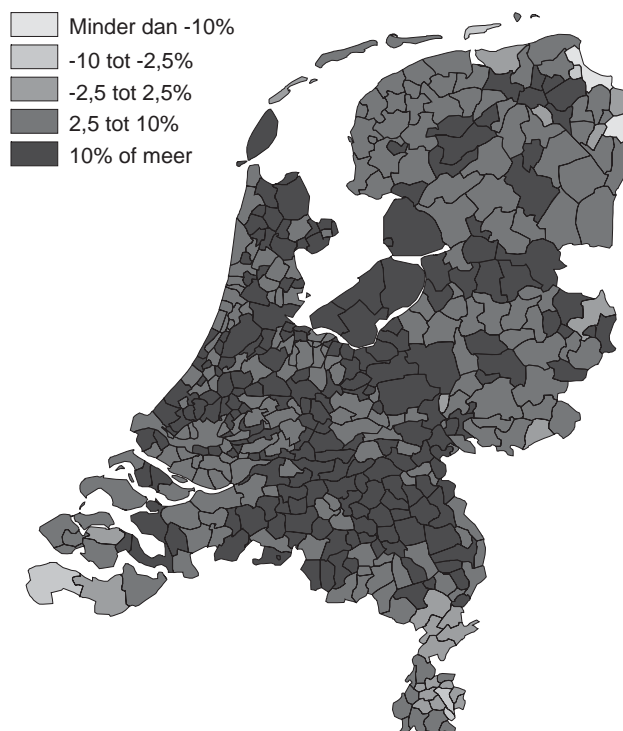
De huishoudensgroei concentreert zich in de Randstad; de vier grote steden en Almere zijn koplopers. Tussen 2008 en 2025 zullen Amsterdam en Utrecht naar verwachting rond 40 duizend meer huishoudens tellen. Voor Almere wordt een toename van ongeveer 35 duizend huishoudens verwacht. Dit betekent een groei van 45 procent, tegen 25 procent voor Utrecht en 10 procent voor Amsterdam. Dit uitzonderlijk hoge groeicijfer komt vooral door de verwachte 'schaalsprong' van Almere. De twee andere grote gemeenten, Rotterdam en Den Haag, groeien naar verwachting met rond 20 en 25 duizend huishoudens.

Ook buiten de Randstad zijn er diverse gemeenten die de komende 15 jaar waarschijnlijk stevig zullen groeien. Het gaat hier om universiteitssteden of steden die een sterke economische structuur kennen. In Groningen, Nijmegen, Amersfoort, Tilburg, Breda en Zwolle zal het aantal huishoudens naar verwachting toenemen met 10 tot 15 duizend. Daarnaast kennen ook diverse randgemeenten van de grote steden, zoals Haarlemmermeer, Lansingerland en Pijnacker-Nootdorp, een groei van ongeveer 10 duizend huishoudens. In deze gemeenten wordt veel gebouwd, vanuit de overweging de bevolkingsgroei van de grote gemeenten op te vangen. Het beleid hanteerde namelijk

tot voor kort de filosofie dat de bevolkingsgroei in de zogenoemde groeikernen plaats diende te vinden. Dit werd ook wel aangeduid met de term 'gebundelde deconcentratie' om aan te geven dat het karakter van het platteland niet zou worden aangetast. Voor de grote gemeenten leidde dit echter tot een vertrek van jonge gezinnen, die in de fase van gezinsvorming op zoek waren naar eengezinswoningen in een kindvriendelijk leefmilieu. Dit werd dan in de groeikernen gevonden, en mede hierdoor groeiden in het verleden kernen als Zoetermeer, Houten, Capelle aan de IJssel, Barendrecht, Nieuwegein, Amstelveen (naast Almere en Haarlemmermeer) in een snel tempo. De grote gemeenten zagen echter met lede ogen aan dat deze jonge paren met een sterk economisch potentieel, na het voltooien van hun opleiding voor hen verloren gingen. Dit leidde tot een roep om hen te behouden voor de stad en dit mondde uit in een beleid om aan de randen van de grote steden woonwijken te bouwen die aantrekkelijk zijn voor jonge gezinnen. Zo verrezen wijken als IJburg bij Amsterdam, Leidsche Rijn (en in de toekomst Rijnburg) bij Utrecht, Wateringse Veld, Leidschenveen en Ypenburg bij Den Haag en Nesseland bij Rotterdam. Carnisselande ligt op het grondgebied van de gemeente Barendrecht hoewel deze wijk ook voor de opvang van inwoners uit Rotterdam zorgt). In de nabije toekomst willen de grote steden hun woningvoorraad verder uitbreiden, hoewel het accent verschuift in de richting van 'verdichting', ofwel bouwen binnen het stedelijk gebied in plaats van uitleglocaties.

Indien de prognosehorizon nog verder in de toekomst wordt verlengd, namelijk tot 2040, dan verandert het beeld aanzienlijk (kaart 11). De huishoudenskrimping aan de randen

10. Huishoudensgroei per gemeente, 2008–2025

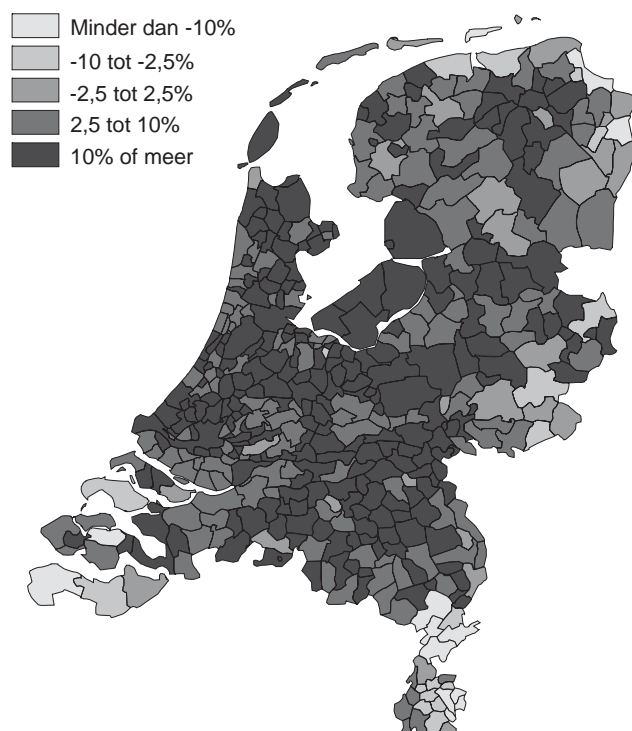

van Nederland is veel beter zichtbaar geworden. Waren het in de vorige kaart nog incidentele haarden van krimp, in deze kaart zijn ze uitgegroeid tot duidelijk aaneengesloten gebieden. Dit komt ook terug in de cijfers. Tussen 2008 en 2040 neemt het aantal huishoudens in Parkstad Limburg af met bijna 15 duizend, ofwel een relatieve krimp van ruim 10%. Ook in de twee andere krimpregio's Noord-oost-Groningen en Zeeuws-Vlaanderen loopt het aantal huishoudens terug, hoewel de verwachte krimp met 3 duizend nog beperkt valt te noemen.

Toch wordt het kaartbeeld nog steeds gedomineerd door huishoudensgroei. Als we deze kaart vergelijken met die van de bevolkingsgroei tot 2040 (kaart 6), dan blijkt dat bevolkingskrimp in veel gevallen niet samengaat met huishoudenskrimp. Dit betekent dat het proces van gezinsverdunding compenserend inwerkt op de bevolkingskrimp. In sterk vergrijpde gemeenten vallen veel levenspartners weliswaar door sterfte weg, maar het huishouden blijft nog wel bestaan (hoewel het nu veranderd is in een eenpersoonshuishouden). Daarnaast leidt de instabiliteit van samenwonenrelaties tot breuken die gepaard gaan met extra huishoudens (vanwege de ex-partners die beiden dan zelfstandig gaan wonen). Dit betekent dat het beleid eerder rekening moet houden met een anders getinte woningbehoefte (geschikt voor middelbare en oudere alleenstaanden, met mogelijk een gebrekkige gezondheid) dan met een sterk teruglopende woningbehoefte.

Op nationaal niveau zal pas tegen 2040 sprake zijn van huishoudenskrimp. Ook uit het hierboven getoonde kaartbeeld lijkt krimp nog een beperkt fenomeen te zijn. Toch doet dit beeld de waarheid wat geweld aan. De vergelijking van aantallen huishoudens op twee tijdstippen kan name-

11. Huishoudensgroei per gemeente, 2008–2040

lijk verhullen dat er sprake kan zijn van een omslag van groei naar krimp. Op basis van COROP-gebieden wordt in kaart 12 gekeken of er sprake is van een dergelijke omslag in de periode tot 2025. Hieruit blijkt dat voor bijna alle regio's in de komende 15 jaar nog sprake is van een continue huishoudensgroei. Slecht voor de regio Noord-oost-Groningen wordt een continue krimp verwacht. Voor de twee andere voorlopers in de bevolkingskrimp, Zuid- en Midden-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen wordt een omslag van groei naar krimp verwacht.

12. Huishoudensontwikkeling per COROPgebied, 2008–2025

Op de korte termijn hoeft het merendeel van de COROP-gebieden nog geen rekening te houden met een omslag in de groei van het aantal huishoudens. Maar geldt dit ook als nog verder in de toekomst wordt gekeken? Uit kaart 13, die de mogelijke omslag in de periode tot 2040 weergeeft, komt opeens een heel ander beeld naar voren. In het merendeel van de COROP-gebieden zal de groei van het aantal huishoudens omslaan in een krimp. Voor een aantal regio's geldt dat het aantal huishoudens voortdurend blijft groeien. Het gaat hierbij niet alleen om de Randstad maar ook om delen van Gelderland (de regio rond Arnhem en Nijmegen), Noord-Brabant en Overijssel. In het noorden blijven Overig Groningen en Noord-Drenthe voortdurend groeien. In de provincie Groningen is sprake van twee sporen: voortdurende krimp in Noordoost-Groningen tegen voortdurende groei in Overig Groningen. Omdat de stad Groningen voortdurend jongeren uit het ommeland 'aanzuigt', lijkt het erop dat de groei van Overig Groningen ten koste gaat van die in Noordoost-Groningen.

13. Huishoudensontwikkeling per COROPgebied, 2008–2040

Literatuur

Jong, A. de, M. Alders, P. Feijten, P. Visser, I. Deerenberg, M. van Huis, D. Leering (2005), *Achtergronden en veronderstellingen bij het model PEARL*, NAI Uitgevers, Rotterdam.

Jong, A. de, Feijten, P., De Groot, C., Harmsen, C., Van Huis, M., Vernooij, F. (2007), *Regionale Huishoudensdynamiek*, NAI Uitgevers, Rotterdam.

Duin, C. van (2009), *Bevolkingsprognose 2008–2050: naar 17,5 miljoen inwoners*, *Bevolkingstrends* 57(1) blz. 15–22.

Duin, C. van, en S. Loozen (2009), *Huishoudensprognose 2008–2050: uitkomsten*. *Bevolkingstrends* 57(3), blz. 14–19.